

FORUM för
TRÄDGÅRDS
HISTORISK
FORSKNING

Rapporter

Säg det med blommor! Forums årsmötes-
seminarium 2006

Bengt Arvidsson 3

Projekt Nydala klosterträdgård – att med historien
som varp väva dagens kulturengagemang

Hanne Romanus Haas 4

Projekt "Skaparkraft Mälsåker" och arbetsgruppen
för slottsparken *Viveka Hoff* 6

Litteratur och källor till etnobiologisk kunskap
Det 7:e årliga etnobiologisymposiet 17 – 18 oktober
2006 *Maria Flinck* 9

Artiklar

Blomstermaleri og gartnerkunst *Margrete Floryan* 10

Främmande blomster i hus och trädgård
Maria Flinck 12

Blomsterspråket – en forskningsintroduktion
Bengt Arvidsson 14

Trädgårdsprojekt på Kaggeholm
Elin Göransson 18

Fossila lämningar av trädgårdsväxter *Jens Heimdal* 19

Nordiskt tema

Kulturplanternes kulturarv i Danmark
- et arbejde i sin spæde begyndelse *Helle Ravn* 22

Inventering av kulturväxternas genresurser och
deras kulturhistoria i Finland *Merja Veteläinen, Merja
Hartikainen, Maarit Heinonen & Kristiina Antonius* 24

Inventering av prydeväxter i Norge - innsamling
og klonarkiv *Per Arvid Åsen* 26

Programmet för odlad mångfald inventerar
och bevarar Sveriges gröna kulturarv
Eva Jansson & Jens Weibull 28

Bulletin

för trädgårdshistorisk forskning

Nr 19-20, 2006-2007 ISSN 1652-2362

Redaktion:

Maria Flinck, Inger Ernstsson, Hanne Romanus Haas

Efter ett års uppehåll återkommer nu Forums bulletin med ett extra tjockt illustrerat dubbelnummer. Vi är glada att så många forskare, inom trädgårdshistoria och angränsande områden, generöst bidragit med artiklar, forskningspresentationer och recensioner. Bulletinen har också fått nytt utseende formgivet av Viktoria Olausson.

Pågående forskning

Antagna doktorander:

Svenska trädgårdshandböcker från 5 århundraden
- ett texthistoriskt avhandlingsprojekt
Andreas Nord 30

Kompletterande resurser i det tidiga 1600-talets
agrara samhälle enligt de äldre geometriska
kartorna (1630-1655) *Pia Nilsson* 31

Handelsträdgårdar i Sverige ca 1900-1950
Inger Olausson 32

Utviklingen av 1800-tallets folkepark på Bygdø
Kongsgård, Oslo *Bjørn Anders Fredriksen* 33

Forskningsprojekt

Kvinnliga trädgårdsarkitekter i Sverige under
1900-talets första hälft – mot en professionell
yrkesidentitet *Catharina Nolin* 34

De förlinnéanska och linnéanska svenska
växtnamnen, ett stycke kulturhistoria med
europeiska förtecken. *Inger Larsson* 35

Avhandlingar: abstract

Variation in common lime (*Tilia x europaea* L.)
in Swedish gardens of the 17th and 18th centuries
Rune Bengtsson 36

Landerierna i Göteborgs stadsbyggande
(English abstract) *Gunilla Enhörning* 37

Garden Art and the Bourgeoisie 1750-1850. Social,
political and economic aspects of garden art in the
south of Norway with a focus on plant import.
Annegreth Dietze 38

Liv, lust och mening - om krukväxternas kulturella
betydelser (English abstract) *Clas Bergvall* 39

Uppsatser/Examensarbeten: sammanfattning

Kopparbergets hängande trädgårdar. Bergsmännens trädgårdar kring Falun under stormaktstiden. <i>André Strömqvist</i>	40
Nybarock i naturparken – några teman i Erik Bülow-Hübes verk sett genom Skogsö kyrkogård och kapell i Saltsjöbaden <i>Liisa Wihman</i>	41
Lustgård och Oeconomia. En analys av trädgårdens formspråk i två samtida verk från brytningstiden mellan nordeuropeisk senrenässans och fransk barock i 1650-talets Sverige. <i>Eva Björkman</i>	42
Prästgårdsträdgårdar. Barndomsskildringar från 14 prästgårdsträdgårdar i Växjö stift (English abstract) <i>Emma Franzén</i>	44
Lövgångens historia och framtid – en studie av Skabersjös och Vrams Gunnarstorps lövgångar <i>Patricia Vinkka</i>	45
En analys av parkskötseln på Eriksbergs slott och Åkers styckebruk - utvärdering av tekniska och historiska aspekter på dagens skötsel <i>Herman Carl C:son Friedländer</i>	46
Recensioner	
Internasjonale strømninger i hagekunsten. Parken og hagen på Bogstad restaureres. <i>(Hanne Romanus Haas)</i>	47
Elisabeth Hyde: Cultivated Power. Flowers, Culture, and Politics in the Reign of Louis XIV. <i>(Maria Flinck)</i>	48
Lotte Möller: Tre mästare. Tre trädgårdar. Per Friberg, Gunnar Martinsson, Sven-Ingvar Andersson. <i>(Madelaine von Essen)</i>	49

Programmet för odlad mångfald. Inventerar och bevarar Sveriges gröna kulturarv

EVA JANSSON OCH JENS WEIBULL

Sedan år 2000 finns ett svenskt nationellt program för växtgenetiska resurser kallat POM – Programmet för odlad mångfald. POM är Sveriges åtagande gentemot FN:s livsmedelsorgans (FAO) globala aktionsplan för våra växtgenetiska resurser och en direkt följd av att Sverige undertecknade Riokonventionen 1993.

Genom programmet ska arbetet med att långsiktigt bevara och nyttja svenska kulturväxter samordnas och utvecklas bättre. Centrum för biologisk mångfald (CBM) har fått uppdraget att samordna programmets olika aktiviteter.

POM omfattar fem stora arbetsfält, dessa är

- Att inventera och bevara kulturväxterna.
- Att arbeta för ökad användning av kulturväxterna.
- Att stimulera forskning om växternas släktskap och deras genetiska variation samt hur vi bäst bevarar och nyttjar denna kunskap.
- Att arbeta med utbildning och information, vilket är avgörande för hur programmet kommuniceras och tas emot av våra målgrupper.
- Att aktivt medverka i internationellt arbete, framför allt i Norden och närområdena, samt på olika sätt medverka till att de nationella genresursprogrammen i Europa stärks och utvecklas.

Intensivt inventeringsarbete

Just nu pågår som mest intensivt ett landsomfattande arbete för att ta reda på vad vi har för unika och intressanta växter som är värda att bevara för framtiden. Fokus riktas på växtgrupper som inte tidigare har ägnats ett samlat intresse. Hit

hör mångfalden av prydnadsväxter som lök- och knölväxter, perenner, rosor och träd- och buskar. Andra växtgrupper som är viktiga att inventera är köksväxter, frukt och bär samt vallväxter som klöver och timotej med ursprung hos oss i Sverige.

Vilka växter som ska inventeras och i vilken ordning detta ska ske behandlas i strategin för inventeringen, som arbetades fram av Statens Jordbruksverk 2001 (*Strategi för inventering av kulturväxter Sverige*. SJV Rapport 2002:8).

Kulturväxtinventerare utbildas

För att kunna genomföra en omfattande inventering behövs många duktiga inventerare. Därför har vi under flera år genomfört utbildningar och återträffar för inventerare av perenner, rosor, träd- och buskar samt frukt och bär. Det är en utbildning som sträcker sig över 2-3 dagar per tillfälle och är en blandning av teori och praktik. Runt om i Sverige finns idag kring 500 specialutbildade POM-inventerare. Inventerarna är spridda från Lappland i norr till Skåne i söder. De bildar tillsammans ett nätverk vars uppgift är att leta upp och dokumentera äldre kulturväxter i sina hemtrakter. Inventerarna arbetar helt ideellt och får bara ersättning för resekostnader och kartor. De ideella krafterna inom POM har varit och är en förutsättning för att den pågående inventeringen ska kunna slutföras.

För att underlätta arbetet för inventerarna har POM utarbetat en handledning, *Att inventera kulturväxter – en handledning* (2005). I den beskrivs bland annat hur information om växterna ska dokumenteras och registreras i POM:s inventeringsdatabas på Nordiska genbanken (NGB) i Alnarp.

Hjälpguider för bland annat rosor, perenner och lök- och knölväxter kommer att publiceras både i tryckt form och vara tillgängliga på vår hemsida www.pom.info/under2007/2008. Den första i raden är skriften *Att inventera rosor – en handledning* (Engström, 2007) som redan finns tillgänglig på vår hemsida. Under hösten publiceras en trädgårdshistorisk skrift, *Trädgårdshistoria för inventerare med POM-in-*

Trädgårdsiris som odlats i en trädgård i Kvidinge i Skåne sedan 1923

venterarna som målgrupp. Den behandlar kortfattat svensk trädgårdshistoria under perioden 1800-1950, samt innehåller en omfattande litteraturlista för den som har lust att för-djupa sina kunskaper.

Upprop efterlyser växter från förr

Det första inventeringsprojektet Fröuppropet, som pågick 2002–2003, genomfördes i nära samarbete med NGB och föreningen Sesam. Uppropet spårade upp fröer av gamla köksväxter, prydnadsväxter och spånadsväxter. Resultatet blev överraskande positivt. Mer än 250 fröprover sändes in från privatpersoner i hela landet. De flesta av de insända fröerna var av trädgårdsärt, gråärt och olika bönor. Många av dessa baljväxter har hållits i odling under flera generationer inom olika familjer. POM:s Fröupprovsledare Lena Nygårds samlade historier rörande odling och användning av några av växterna i skriften *Vi odlade till husbehov* (2005). Nyligen publicerades ännu en skrift av Lena Nygårds och den handlar om ärtor ur ett etnobiologiskt perspektiv (*Om ärtor*, 2007). Allt frömateriale finns idag samlat och uppförökas på NGB i Alnarp. Informationen om sorterna kommer att finnas tillgänglig på Internet, troligen under 2008. Genom NGB kommer sedan dessa gamla arvesorter att bli fritt tillgängliga för alla som vill odla dem. De nordiska länderna har redan genom den så kallade Kalmardeklarationen från 2003 förklarat allt material via genbanken fritt tillgängligt.

Efter Fröuppropet har följt Perennuppropet, Rosuppropet, Träd- och buskuppropet, Lök- och knöluppropet, Frukt- och bäruppropet och nu senast ett upprop efter vegetativt förökade grönsaker. Dessa upprop ska enligt POM:s strategi vara avslutade år 2010. Du kan läsa mer om dessa upprop och våra publikationer på hemsidan.

Vad ska bevaras?

För vårt vidkommande handlar det om sorter som har haft en dokumenterad odling i landet, i de flesta av växtgrupperna före 1940. Det handlar om växter som på olika sätt har visat goda odlingsegenskaper som exempelvis god hårdighet, uthållighet, sundhet, avkastning eller på annat sätt besitter unika egenskaper. För många av växtslagen kan man få en ganska god bild av det historiska sortimentet och vad som lämpar sig väl i Sverige. Men för många av arterna vet vi ännu alldeles för lite om till exempel deras genetiska variation, för att idag kunna säga vad som ska bevaras. Sådan kunskap är en förutsättning för att få till stånd ett effektivt bevarande. Inom POM pågår flera projekt som ökar vår kunskap på detta område. Dessa inkluderar både morfologiska jämförande studier och nya metoder som inkluderar användning av molekylära markörer.

Bevarande i en nationell genbank

Det mest intressanta och värdefulla av de odlade växterna i landet ska bevaras för framtiden. Syftet är att tillhandahålla ett sortiment som är tillgängligt för alla. Lökväxter, träd och

Perenner samlas in och provodlas på Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp

buskar, rosor, perenner, olika sorters frukt- och bärväxter, humle och många andra växter kommer därför om några år att bevaras i en nationell genbank. Var dessa kommer att placeras och hur stora de kommer att bli är ännu inte bestämt. En förutsättning för ett långsiktigt och säkert bevarande är dock att de som får ansvaret för att hålla samlingarna måste ha specialkompetens för ändamålet och vara beredda på ett mångårigt åtagande. All form av spridning av förökningsmaterial kommer att följa de internationella avtalen, men i förenklad form beroende på vem som är mottagare.

Centrala och lokala samlingar

Utgångspunkten för det långsiktiga bevarandet i en nationell genbank är att det ska finnas en central samling samt kopior av växterna i lokala samlingar i olika delar av landet. Det är viktigt att uppmärksamma att det finns en funktionell skillnad mellan de båda samlingarna. Den centrala samlingen ska ha som huvuduppgift att på ett rationellt sätt bevara och tillhandahålla förökningsmaterial av växterna. Denna kan jämföras med NGB:s uppgift när det gäller fröförökade växter. De lokala samlingarnas uppgift blir att i första hand visa upp växter med lokal anknytning och med en intressant kulturhistoria. Det är viktigt att utbilda och informera människor lokalt om deras kulturarv, så att de kan vara stolta över detta och hjälpa till att bevara det för framtiden.

Det finns redan idag lokala samlingar av äldre fruktsorter så kallade klonarkiv. Flera av dessa är placerade på publika platser som exempelvis friluftsmuseer och botaniska trädgårdar. Under våren 2007 publicerades skriften *Här bevaras våra svenska fruktsorter* av Inger Hjalmarsson, som beskriver de fjorton svenska klonarkiv som finns idag och vilka sorter som finns bevarade där. Det återstående arbetet med att utforma ramar för hur andra vegetativt förökade växter ska bevaras kommer att slutföras under 2007.

Eva Jansson och Jens Weibull
Projektledare för Program för odlad mångfald
eva.jansson@cbm.slu.se jens.weibull@cbm.slu.se